

створено сприятливих умов для переходу до циркулярної економіки . Окрім того, однією з ключових перешкод є низькі ціни на первинну сировину, що робить її більш привабливою на ринку. Також, для створення циркулярної продукції, необхідним, є залучення високих початкових інвестицій, але водночас наявний обмежений доступ до фінансування для циркулярних бізнес-моделей. Відтак, залишається недостатня обізнаність та мотивація серед населення та споживачів підтримувати циркулярні бізнеси, та економіку загалом.

Отже, циркулярні бізнес-моделі займають важливе місце в імплементації засад циркулярної економіки, адже, саме вони відповідальні за видобуток природних ресурсів та утворення відходів, тому актуальним залишається створення нових моделей, які б дозволили зменшити навантаження на природу. Співпраця у циркулярній економіці, приватного сектора, підприємств разом з органами влади, споживачами та закладами вищої освіти надасть можливість забезпечити економічне зростання в умовах екологічної кризи.

Список використаних джерел

1. Циркулярна економіка в Україні: сприяння впровадженню / Circular economy in Ukraine: implementation support. *UNIDO Learning*. URL: <https://learning.unido.org/mod/scorm/view.php?id=3550> (дата звернення: 03.07.2024).
2. Circular economy business models for the manufacturing industry. circular economy playbook for finnish smes. Sitra, Technology Industries of Finland and Accenture, 2018. 171 с. URL: https://teknologiateollisuus.fi/sites/default/files/inline-files/20180919_Circular%20Economy%20Playbook%20for%20Manufacturing_v1%200.pdf.
3. Circular economy introduction. *How to Build a Circular Economy | Ellen MacArthur Foundation*. URL: <https://www.ellenmacarthurfoundation.org/topics/circular-economy-introduction/overview> (дата звернення: 02.07.2024).
4. J. Kirchherr et al. Conceptualizing the circular economy (revisited): an analysis of 221 definitions / *Resources, conservation and recycling*. 2023. Т. 194. С. 107001. URL: <https://doi.org/10.1016/j.resconrec.2023.107001>(дата звернення: 02.07.2024).
5. Ruda M., Myrka Y. Circular business models in Ukraine. *Management and Entrepreneurship in Ukraine: the stages of formation and problems of development*. 2020. Т. 2020, № 1. С. 107–121. URL: <https://doi.org/10.23939/smeu2020.01.107>(дата звернення: 03.07.2024).
6. The typology of 6R circular economy principles and strategic orientation of their application in business / I. Uvarova та ін. *Journal of cleaner production*. 2023. Т. 409. С. 137189. URL: <https://doi.org/10.1016/j.jclepro.2023.137189> (дата звернення: 05.07.2024).

Жигилій К.С., Щербаков Д.В.

Національний університет «Кієво-Могилянська академія»,
студенти БП-3 «Економіка»

ДЕЦЕНТРАЛІЗОВАНЕ ВІДНОВЛЕННЯ

31 грудня 2023 року Уряд України, Світовий банк, Європейська Комісія та Організація Об'єднаних Націй оцінили вартість відбудови та відновлення в Україні у суму в 486 мільярдів доларів США. У Бюджеті того року було окремо зазначено видатки на відновлення і відбудову у розмірі 69,3 млрд гривень. Разом з тим видатки лише на соціальний захист та підтримку ветеранів становлять 27% від доходів 2024 року, хоча їх обсяги збільшуються, потреби у соціальному захисті зростають значно швидше [5; 6] Дефіцит бюджету, що виникає, покривається зовнішнім фінансуванням що, в свою чергу, роздуває зовнішній борг. В результаті його нещодавньої реструктуризації вдалося уникнути дефолту, але велику кількість боргів доведеться погашати вже в 2027-28 роках.

Настільки високо централізована роль держави в процесах відбудови обмежує ефективність та швидкість реалізації соціальних проєктів. В той же час, через те, що фінансові ресурси обмежені, а відновлення включає різні сфери – від інфраструктури до соціального захисту - стає

важливою оптимізація кожного кроку та досягнення єдності в баченні між державою, міжнародними організаціями, бізнесом і громадянським суспільством, задля перерозподілу навантаження. Для ефективної інтеграції приватного сектору необхідно створити сприятливе середовище, включно з прозорими правилами гри, спрощеними процедурами та захистом прав інвесторів. Такий підхід дозволить державі, бізнесу та суспільству об'єднати зусилля, забезпечуючи стійкий динамічний розвиток України в довгостроковій перспективі.

На початку повномасштабного вторгнення РФ, Україна опинилася в кризі, яка активізувала волонтерський рух — громадяни об'єдналися, щоб швидко реагувати на критичні виклики, коли державні можливості були обмежені. Це є яскравим прикладом консолідації суспільства навколо кризових ситуацій та показником готовності громадян брати на себе відповідальність за вирішення нагальних проблем. Аналогічний підхід може стати в нагоді і під час відбудови країни, де вже зрозуміло, що ресурсів не вистачає, а централізована державна структура уповільнює процеси. Як свідчить статистика приватних зборів у Монобанку, українці за 2023 рік зібрали 27,4 мільярда гривень, що є більшою сумою за донати у великі благодійні фонди [4]. Це підкреслює, що залученість у благодійність не спадає, а люди навпаки готові довіряти приватним ініціативам і підтримувати конкретні цілі, які мають прозорий механізм збору коштів. Адже це дозволяє забезпечити підтримку конкретних заходів, які часто важко реалізувати через великі організації.

З огляду на вищеназвані тенденції, доцільним буде створення механізму передачі відповідальності за соціальний захист з державного сектору у приватний. Це буде можливо завдяки створенню фондів спільного інвестування, в тому числі венчурних фондів. Венчурні фонди, орієнтовані на підтримку соціальних проєктів, можуть залучати громади до активної участі в розвитку інфраструктурних та інноваційних ініціатив. Як і в приватних зборах, учасники матимуть змогу брати участь у виборі проєктів та бачити результати своєї підтримки, що додає прозорості і сприяє довірі до фонду. Це дозволить підтримати важливі соціальні проєкти, що стосуються медицини, освіти, розвитку малого бізнесу чи технологій, оскільки об'єднавши громадські ініціативи та інноваційний потенціал ми зможемо стимулювати сталий динамічний розвиток, сприяти соціальному прогресу та покращувати якість життя в Україні. У цьому процесі можуть відіграти важливу роль волонтери, частина яких може стати засновниками соціальних стартапів або активно долучатися до реалізації проєктів.

Пропонується створення фондів двох типів - ситуативного та прогресивного значення. Перші утворюються для збору коштів на окремі цілі - відновлення соціальної інфраструктури, житла чи наприклад побудову нового магазину продовольчих товарів в селищі з дефіцитом. Окремо в фонді буде зазначено, чи надаються кошти на благодійних засадах, чи враховуються у долю в активі. До таких зборів за аналогією сьогоденних у Монобанку, будуть долучатись як ті, для кого реалізація цього проєкту буде корисною, так і просто небайдужі громадяни. Фонди прогресивного значення - це фонди соціального підприємництва. Венчурні фонди вже зарекомендували себе по всьому світу як каталізатори інноваційної діяльності спроможні принести надприбутки та розвинути цілі сфери економіки. Це партнерство, де інвестори зацікавлені не лише в прибутку, а й у розвитку інноваційної екосистеми. Фонди можуть займатися будівельним бізнесом, соціальними кафе, закладами освіти, логістикою, приватним адмініструванням соціальних послуг та багато чим іншим, виконуючи проєкти на реалізацію яких, в тому числі, збирають кошти ситуативні фонди, і також на благодійній або прибутковій основі. У другому випадку, ці соціальні підприємства можуть також виконувати іноземні замовлення, що накопичить досвід та прибуток, а також конкурувати з іншими підприємствами за окремі проєкти, що може знизити вартість послуг. Ринкові орієнтири, якими будуть ведені такі бізнеса покращать якість надання послуг, а також будуть провокувати підприємства до інноваційної діяльності. До цієї ініціативи можуть також долучатись великі компанії, досвід і інфраструктура яких допоможе у створенні і розвитку відділу, або дочірнього підприємства соціального спрямування.

В Німеччині, де соціальне підприємництво розвивається вже декілька десятиліть, існує агенція соціальних інновацій “Social Impact” яка підтримує і консулює компанії. Підтримка “Social Impact” є гарантом бізнесу, тому банки простіше видають йому позику. Ці дві важливі

функції, контроль діяльності та фінансування можуть забезпечити і інші інститути. Наприклад, ті ж самі банки можуть не тільки кредитувати фонди, а й консультувати їхню діяльність та гарантувати контроль. Вже згадувані великі компанії можуть цим займатись автономно. Також іноземне фінансування може проводитись не через державу, а напяму, приймаючи активну роль у діяльності фондів, особливо на регіональному рівні. Тож можливостей для розвитку фондів соціального підприємництва вистачає, до речі компанія “Social Impact” також вже працює і в Україні.

Для розширення власних фінансових можливостей, територіальні громади, в яких поширена практика соціальних фондів, могли б створювати кооперативні банки, які б розподіляли гроші на нагальні потреби, саме ж управління банком також може здійснюватися за допомогою стратегічного фонду.

У розвитку соціальних фондів спільного інвестування може допомогти держава, проте треба бути обережним у політиці контролю та підтримки бізнесу. Цей новий та дуже перспективний ринок повинен утворюватися на приватній ініціативі, а роль держави полягає у спонуканні до комунікації та поліпшенні доступності входу на ринок. Тож перше, що може зробити держава, це створити окреме правове поле для соціального підприємництва та фондів реалізації соціальних проектів, які досі не мають чіткого юридичного окреслення у законах України. Це дозволило б розробити пом'якшену систему оподаткування, полегшити найм робітників та комунікацію з фінансовими установами. Зокрема, варто зазначити про необхідність встановлення обмеження у володінні, а саме частка статутного капіталу однієї фізичної або юридичної особи не має перевищувати 20%. Це обмеження є важливим кроком для забезпечення диверсифікації та уникнення спекуляцій на ринках, що призведе до більш стабільного і справедливого економічного середовища. Таке правило сприятиме запобіганню концентрації влади та впливу в руках окремих осіб, що може негативно вплинути на конкуренцію і розвиток ринку в цілому. Друге - це спонукання до залучення фондів та співпраці з ними. Популяризація фондів та обґрунтування їх внеску від державних інформаційних джерел може зацікавити як вже існуючих підприємців, або молодь, котрі шукають актуальні можливості суспільної корисності, так і громадян або громади, які шукають способи задовольнити власні соціальні потреби. Також стимулювання місцевих адміністрацій до співпраці і передача рішень деяких соціальних проблем держави під управління фондів буде стимулювати соціальні фонди до розвитку, формуючи попит на їхню діяльність.

Для підвищення ефективності діяльності підприємств та експлуатації засобів виробництва держава може провести аукціон між стратегічними фондами на приватизацію соціальної інфраструктури, окремих шкіл, медичного обладнання, або сервісу послуг. Для цього в рамках відбору держава проведе аудит компаній та до деяких переможців долучить власних консультантів, що дозволить виокремити певні фонди як надійні.

Головне ж завдання держави полягає у розробці цифрової платформи для розміщення ринку соціальних фондів. Цей сайт буде поділятися на три головні розділи:

1. Проектні фонди. У цьому розділі буде представлений перелік фондів, створених для вирішення конкретної соціальної задачі, а також ще не започатковані стратегічні фонди, у вигляді подібному до онлайн-майданчику “Вишибанки”. При кожному фонді буде зазначено ціль, формат внеску, та загальний опис потреби, з можливістю надання повної інформації про потребу та методи її вирішення окремим особам або всім бажаючим вкласти в фонд. При реєстрації на платформі уповноважені особи від державних органів, фінансових установ або спеціалізованих соціальних підприємств перевіряють достовірність інформації і підтверджують її своїм ім'ям, що додає прозорості процесу. Фонди, які досягли мети у зборі коштів, залишаються доступними для перегляду, але закриваються для подальших внесків.

2. Стратегічні фонди, котрі спрямовані на реалізацію соціальних проектів. Також буде вказано форму підприємства (комерційне/некомерційне), та загальний опис з можливістю надання повної інформації про діяльність окремим суб'єктам. В тому числі на сайті будуть представлені стратегічні фонди закритого типу, що важливо для їх імплементації на ринок.

3. Міжфондовий ринок. На відміну від перших двох, в яких комунікація проходить між інвестором та окремих фондом, в третьому стратегічні фонди закривають угоди з проєктними. Конкретний стратегічний фонд спеціалізований під реалізацію певних проєктів знаходить відповідний фонд в першому розділі (або навпаки) і після отримання всієї інформації та переговорів по наданню послуг затверджує що береться за це замовлення у третьому відділі. Проєктні фонди, які ще не набрали необхідної суми також можуть домовитись зі стратегічними для підтвердження своєї готовності до реалізації, що може стимулювати інвесторів до закриття збору.

Держава, маючи досвід у розробці інноваційної цифрової інфраструктури, у співпраці з іншими технологічними компаніями, наприклад, Монобанком, могла б розробити цю платформу цілого інноваційного ринку, на якому пропозиція може відразу реалізувати попит на себе і навпаки попит завжди може знайти пропозицію. Наявність сайту значно полегшує комунікацію між акторами ринку, працюючи як акселератор їх діяльності. А також сайт полегшує юридичні зміни та робить процеси всередині більш прозорими.

При належній заохочуваності, механізм соціальних фондів може не тільки задовольняти ситуативні потреби громадян, але й стати рушієм приватизації соціально значимих установ. Залучені громадяни чи приватні підприємства можуть викупити з-під держави школу або медичний заклад під певні гарантії (без права продажу і т.д.) і розвивати об'єкт вже в межах ринкової економіки та з більшими можливостями реагувати на потреби. У тому числі під управління приватних підприємств можуть відійти окремі центри надання послуг, інфраструктура яких вже зараз дозволяє функціонувати автономно. Кооперативні банки та інші установи, які можуть оперувати статками певної агломерації населення можуть взяти на себе роль накопичувальної пенсійної системи для цього суспільства. Також доречним буде перенесення під приватне управління територіальних адміністрацій, особливо в районах, які постраждали від бойових дій. Такий досвід вже був у світовій історії, американське місто Санді-Спрінгс на 100 тисяч осіб 15 років управлялось приватними компаніями, що підвищило ефективність надання послуг та допомогло зекономити державні гроші. У невеликих містах та селах, особливо тих, що відновлюються після війни, приватне адміністрування та відновлення за допомогою фондів слугувало б залученням населення у діяльність своєї громади та продукувало б інноваційні методи розвитку населеного пункту. Приватні установи можуть створити умови при яких сільське життя з кризового стану стане автономним, а громадяни замість того щоб виїжджати з села будуть приймати активну участь у його розвитку, незалежно від держави та інших міст, як громадяни давньогрецьких полісів.

Оскільки фонди функціонують у приватному секторі та часто орієнтовані на конкретні регіони, то вони мають потенціал для створення ефективних об'єднань. Їхня регіональна прив'язаність і спеціалізація відкривають можливості для формування кластерів, які допоможуть посилити координацію, підвищити ефективність і прискорити реалізацію проєктів. Кластеризація дозволить зібрати ресурси та експертний досвід кількох фондів, об'єднаних спільною метою, та використовувати їх для конкретних регіональних потреб, забезпечуючи більш цілеспрямований і гнучкий підхід до відновлення, цьому також будуть сприяти кооперативні банки. Одним із ключових підходів до ефективного розвитку таких кластерів є застосування підходу смарт-спеціалізацій, що передбачає концентрацію зусиль на розвитку пріоритетних напрямів, у яких регіон має конкурентні переваги, що сприяє створенню інноваційних рішень і посилює вплив кластерів, стимулюючи співпрацю між різними учасниками екосистеми. Також впровадження цієї політики утворить хорошу систему комунікацій, адже буде організована взаємодія між державою, підприємствами, волонтерами, науковими установами, а також країнами-партнерами, які взяли на себе патронат над певним регіоном, і замість звичайних фінансових ін'єкцій це буде цілеспрямована допомога, яка має на меті передачу досвіду та впровадження спільних розробок. У результаті такий підхід сприятиме підвищеному динамізму структурних змін, що в перспективі дозволить збудувати нову технологічну парадигму.

У результаті, впровадження запропонованої моделі децентралізованого відновлення, роль

держави зміниться з володаря засобів соціального захисту до регулятора суспільно-економічних відносин, а люди будуть більш заохочуватись до підприємництва та брати активну участь у розвитку своєї громади та суспільства країни. При такій ситуації, пожертви у соціальні фонди виконують функцію нового типу податку, в якому людина сама визначає обсяг внеску, а також може одразу відчути свій внесок у навколишнє середовище. Основне ж податкове навантаження матиме перспективу до зменшення через економію бюджетних коштів на видатки. З цієї ж економії може покриватися зовнішній борг, а ефективність інновацій у сфері соціального захисту слугуватиме сигналом іноземним партнерам до співпраці та залучення України у власну економічну систему.

Отже, підсумовуючи наведені аргументи, можна зазначити, що кожен кризу необхідно використовувати задля змін. Для ефективного відновлення України важливо змістити акцент на активну роль громад і приватних ініціатив, об'єднуючи ресурси й досвід різних секторів. Залучення інвестицій у соціальні венчурні фонди та підприємництво стимулюватиме інновації, що дозволить впроваджувати сучасні високотехнологічні рішення. Держава має підтримувати це через створення гнучкої правової бази і цифрових платформ, які забезпечать прозорість, довіру та залучення капіталу. Задачею є формування середовища, де громади беруть відповідальність за власне майбутнє, що стане поштовхом для України переходу на “динамічний” розвиток, оскільки лиш інновації, які руйнують раніше усталені моделі є рушієм для прориву. Саме подібні інноваційні ініціативи можуть дати той стрибок для економіки, який потягне за собою додатковий капітал.

Список використаних джерел

1. Шумпетер Й. А. Теорія економічного розвитку. Дослідження прибутків, капіталу, кредиту, відсотка та економічного циклу / Йозеф А. Шумпетер ; пер. з англ. В. Старка. – 2-е вид., доп. – Київ : Видавничий дім “Києво-Могилянська академія”, 2014. – 246 с.
2. OECD. Rebuilding Ukraine by Reinforcing Regional and Municipal Governance. OECD Multi-level Governance Studies. – OECD Publishing, Paris, 2022. – URL: <https://doi.org/10.1787/63a6b479-en>.
3. Stokes, B. A Smart Specialization Strategy for Ukraine: Recommendations to Spark an Economic Rebound After the War. – 2024, April 15. – URL: <https://www.gmfus.org/sites/default/files/2024-04/A%20Smart%20Specialization%20Strategy%20for%20Ukraine.pdf>
4. BBC Україна. Чи стали українці менше донатити на ЗСУ. – 2024. – URL: <https://www.bbc.com/ukrainian/articles/c90zgg5nn2xo>.
5. Інформація Міністерства фінансів України про виконання Державного бюджету України за 2023 рік. URL: https://mof.gov.ua/uk/budget_2023-582
6. Закон України від 09.11.2023 № 3460-IX «Про Державний бюджет України на 2024 рік». URL: https://mof.gov.ua/storage/files/1_%D0%94%D0%91%D0%A3_2024.pdf
7. Кошельник Д. Паливо для стартапів. Як армія та держава створили венчурну індустрію Ізраїлю. URL: <https://vctr.media/ua/yak-armiya-ta-derzhava-stvorili-venchurnu-industriyu-izrayilyu-144158/>

Зайченко А. В.

Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова,
аспірант кафедри економіки та маркетингу

ПСИХОЛОГІЧНІ МЕХАНІЗМИ СОЦІАЛЬНОГО ВПЛИВУ В КОНТЕКСТІ ЕКОНОМІЧНИХ РІШЕНЬ

Емоції є потужним чинником у процесі прийняття рішень, особливо в економічних контекстах, де люди часто стикаються з високим рівнем невизначеності та ризику. Хоча класична економічна теорія розглядає рішення як результат раціонального вибору, в реальному житті емоції часто визначають, як людина реагує на різні обставини, впливаючи на її поведінку як у